

Course readings (with macrons)

The Complete Latin Course

1 Myth, legend and history

1. arma virumque canō.
  2. urbem Rōmam condidērunt Trōiānī.
  3. ... clāmōre incendunt caelum.
  4. linquēbat habēnās / ad terram nōn sponte fluēns.
  5. ‘tua est Lāvīnia coniūnx.’
  6. nōndum mātūrus imperiō Ascanius erat.
  7. urbem novam ipse aliam sub Albānō monte condidit.
  8. Rōmulus centum creat senātōrēs.
  9. Sabīnī cum līberīs ac coniugibus vērērunt.
  10. urbem Rōmam ā prīncipiō rēgēs habuērunt.
-

2 The Republic

1. ‘quā tū audāciā patrēs vocās?’
2. dominae Servium trucīdātum ostendit.
3. ‘tacē, Lucrētia. Sextus Tarquinius sum; ferrum in manū est.’
4. ‘vestīgia virī aliēnī, Collātīne, in lectō sunt tuō.’
5. Tarquinius Superbus rēgnāvit annōs quīnque et vīgintī. duo cōsulēs inde creatī sunt.
6. ... ingentīque urbem obsidiōne premēbat.
7. ... nī ūnus vir fuisset, Horātius Cōcles.

8. Cloelia Tiberim trānāvit sospitēsque omnēs ad propinquōs restituit.
  9. stābant dēligātī ad pālum cōsulis līberī.
  10. p̄rimus ex plēbe cōsul Lūcius Sextius creātus est.
-

3 Carthage

1. bellum maximē omnium memorābile erat.
  2. nōnō diē in iugum Alpium vēnit.
  3. Hannibal mīlitibus Ītaliā ostendit.
  4. cum ingentī terrōre ac tumultū populus in forum fugit.
  5. Hannibal in montibus manet.
  6. iacēbant tot Rōmānōrum mīlia, peditēs passim equitēsque.
  7. ūnus homō nōbīs cūctandō restituit rem.
  8. ‘tū nunc Karthāginis altae / fundāmenta locās?’
  9. at rēgīna dolōs (quis fallere possit amantem?) / praesēnsit.
  10. ‘ōrō, sī quis adhūc precibus locus – exue mentem.’
  11. ‘dēsine mēque tuīs incendere tēque querēlīs.
Ītaliā nōn sponte sequor.’
  12. ‘neque tē teneō, neque dicta refellō.
ī, sequere Ītaliā ventīs, pete rēgna per undās.’
  13. Dīdō / errābat silvā in magnā.
  14. inimīca refūgit.
-

4 Greece

1. pācem Pūnicam bellum Macedonicum excēpit.
2. Pyrrhus, Ēpīrōtārum rēx, ut auxilium Tarentīnīs ferret, in Ītaliā vēnit.
3. audītā vōce praecōnis gaudium fuit.
4. in Graeciā p̄imum hūmānitās, litterae, etiam frūgēs inventae sunt.

5. Hannibal patriā profugus pervēnerat ad Antiochum.
6. Graecia capta ferum victōrem cēpit et artīs / intulit agrestī Latiō.
7. iam nimis multōs audiō Corinthī et Athēnārum ōrnāmenta laudantēs
mīrantēsque.
8. populō Rōmānō numquam scrīptōrum cōpia fuit.
9. vīvōs dūcent dē marmore vultūs.
10. ... pācīque impōnere mōrem, / parcere subiectīs et dēbellāre superbōs.
11. sed sunt in illō numerō multī bonī, doctī, pudentēs et etiam impudentēs,
illiterātī, levēs.
12. flet, sī lacrimās cōspexit amīcī, / nec dolet.
sī dīxeris ‘aestuo’, sūdat.
13. Lāocoōn ārdēns summā dēcurrit ab arce,
et procul ‘ō miserī, quae tanta īnsānia, cīvēs?
quidquid id est, timeō Danaōs et dōna ferentīs.’

---

5 New factions and old families

1. Gracchus in Capitōliō ab optimātibus occīsus est et, inter aliōs quī in eādem
sēditiōne occīsī erant, īsepultus in flūmen prōiectus est.
2. Gaius Gracchus ā Lūciō Opīmiō cōnsule pulsus et occīsus est.
3. neque litterās Graecās didicī: parum placēbat eās discere.
4. contemnunt novitātem meam, ego illōrum īgnāviam.
5. sordidum mē et incultīs mōribus aiunt, quia parum scītē convīvium exōrnō.
6. ‘... quia imāginēs nōn habeō et quia mihi nova nōbilitās est.’
7. in triumphō Mariī ductus ante currum eius Iugurtha cum duōbus filiīs et in carcere
necātus est.
8. Ītalici populī dēfēcērunt: Pīcentēs, Vestīni, Marsī, Paelignī, Marrūcīnī, Samnītēs,
Lucānī.
9. Sulla lēgātus Samnītēs proeliō vīcit.
10. Sulpicius indicīō servī suī ē villā retractus et occīsus est. servus, ut praemium
prōmissum indicī habēret, manūmissus et ob scelus dē Saxō dēiectus est.

6 The Republic under strain

1. p̄rīmō magis ambitiō quam avāritia animōs hominum exercēbat.
  2. p̄rīmō pecūniae, deinde imperiī, cupīdō crēvit. avāritia fidem, probitātem, cēterāsque artēs bonās subvertit.
  3. nec vitia nostra nec remedia patī possumus.
  4. hōc tempore Catilīnam, competitōrem nostrum, dēfendere cōgitāmus. iūdicēs habēmus quōs voluimus, summā accūsātōris voluntāte.
  5. cūncta plēbs, novārum rērum studiō, Catilīnae incepta probābat.
  6. neque intereā quiētus erat, sed omnibus modīs īnsidiās parābat Cicerōnī.
  7. ō tempora, ō mōrēs! senātus haec intellegit, cōsul videt: hic tamen vīvit. vīvit? immō vērō etiam in senātum venit.
hīc, hīc sunt in nostrō numerō, patrēs cōnscrīptī.
quotiēns mē cōsulem interficere cōnātus es!
  8. rem pūblicam liberāvī. ego vītam omnium cīvium, quīnque hominum āmentium ac perditōrum poenā, redēmī.
  9. nōbīs rem pūblicam gubernantibus, nōnne togae arma cessērunt?
  10. Caesar Pompēiō Mārcum Crassum reconciliāvit, veterem inimicum ex cōsulātū, quem summā discordiā simul gesserant; ac societātem cum utrōque iniit.
  11. aliquam in tuīs litterīs grātulātiōnem exspectāvī.
-

7 Friends and enemies

1. Caesar in Cornēliae autem locum Pompēiam dūxit Quīntī Pompēī filiam, Sullae neptem.
2. Caesar, implōrātō Cicerōnis testimoniō, nē Curiō praemia darentur, effēcit.
3. Clōdius cum veste muliebrī dēprehēsus est domī Caesaris.
4. Caesar, interrogātus cūr repudiāset uxōrem, ‘quoniam,’ inquit, ‘meī tam suspīciōne quam crīmine carēre dēbent.’
5. Clōdius inimicus nōbīs. Pompēius cōfirmat Clōdium nihil esse factūrum contrā mē. mihi periculōsum est crēdere; ad resistendum mē parō.
6. Pompēius dē Clōdiō iubet nōs esse sine cūrā.

7. ... nōn Caesare et Bibulō, sed Iūliō et Caesare cōsulibus.
  8. Clōdium, frūstrā iam pridem ā patribus ad plēbem trānsire nītentem, Caesar trānsdūxit.
  9. Caesar Calpurniam Pīsōnis filiam dūxit uxōrem, suamque Iūliam Gnaeō Pompēiō collocāvit.
  10. socerō igitur generōque suffrāgantibus, ex omnī prōvinciārum cōpiā Galliās ēlēgit.
  11. Germānōs, quī trāns Rhēnum incolunt, Caesar p̄imus Rōmānōrum ponte fabricātō aggressus maximīs affēcit clādibus; aggressus est et Britannōs īgnōtōs.
  12. utinam illum diem videam, cum tibi agam grātiās quod mē vīvere coēgistī!
  13. sed tamen, sī omnēs tribūnōs plēbis habēmus, sī Lentulum tam studiōsum quam vidētur, sī vērō etiam Pompēium et Caesarem, nōn est dēspērandum.
-

8 Civil War

1. rēs est omnis in hāc causā nōbīs, iūdicēs, cum Clōdiā, muliere nōn solum nōbilī sed etiam nōtā. dē quā ego nihil dīcam nisi dēpellendī crīminis causā.
2. ... cum istīus mulieris virō—frātre voluī dīcere; semper hīc errō.
3. ... cum eā quam omnēs semper amīcam omnium potius quam cuiusquam inimīcam putāvērunt.
4. īnsidiātōrī vērō et latrōnī quae potest īferrī iniūsta nex?
5. Clōdius est expeditus, in equō, nullā raedā, nullīs impedīmentīs, nullīs Graecīs comitibus, ut solēbat; sine uxōre, quod numquam ferē.
6. Caesar paulum cōstitit, et conversus ad proximōs, ‘etiam nunc,’ inquit, ‘regredī possumus; quod sī ponticulum trānsierimus, omnia armīs agenda erunt.’
7. in p̄imīs ā tē petō ut tē videam, ut tuō cōsiliō, grātiā, dīgnitāte, ope omnium rērum ūtī possim.
8. rē pūblicā nihil mihi est cārius.
9. quid virō bonō et bonō cīvī magis convenit quam abesse ā cīvīlibus contrōversiīs?
10. Caesar in Macedoniam trānsgressus Pompēium ad extrēmum Pharsālicō proeliō fūdit et fugientem Alexandrēam persecūtus est.
11. rēgnūm Aegyptī victor Cleopātrae frātrīque eius minōrī permīsit.

12.   tū sōla furentem
inde virum poterās atque hinc retinēre parentem.
-

9 The Ides of March

1. moderātiōnem vērō clēmentiamque cum in administrātiōne tum in victōriā bellī cīvīlis admīrābilem exhibuit.
  2. dīlēxit Mārcī Brūtī mātrem Servīliam.
  3. dīlēxit et rēgīnās, sed maximē Cleopātram, quam fīlium nātum appellāre nōmine suō passus est.
  4. ita tribus et vīgintī plāgīs cōnfossus est, ūnō modo ad prīmum ictum gemitū, sine vōce ēditō, etsī trādidērunt quīdam Mārcō Brūtō irruentī dīxisse: ‘kai su teknon?’
  5. fuerat animus coniūrātīs corpus occīsī in Tiberim trahere, bona pūblicāre, ācta rescindere, sed metū Mārcī Antōnī cōnsulis et magistrī equitum Lepidī dēstitērunt.
  6. plēbs statim ā fūnere ad domum Brūtī et Cassī cum facibus tetendit atque, aegrē repulsa, Helvium Cinnam per errōrem nōminis occīdit caputque eius praefixum hastae circumtulit.
  7. Caesar in īmā cērā Gāium Octāvium etiam in familiam nōmenque adoptāvit.
  8. ō mī Attice, vereor nē nōbīs Īdūs Mārtiae nihil dederint praeter laetitiam.
  9. deinde Brūtus, multīs audientibus, Servīliā, Tertullā, Porciā, quaerere quid placēret.
  10. ‘frūmentāriam rem ex senātūs cōnsultō tollam.’
  11. ego tamen Antōnī amīcitiā retinēre sānē volō, scrībāmq̄ ad eum.
  12. dēfendī rem pūblicā adulēscēns, nōn dēseram senex; contempsi Catilīnae gladiōs, nōn pertimēscam tuōs.
-

10 A woman in politics

1. puer ēgregius est Caesar.
2. patrem appellet Octāvius Cicerōnem, referat omnia, laudet, grātiās agat; tamen verba rēbus erunt contrāria.
3. Antōnius ad sē venīre centuriōnēs eōsque ante pedēs suōs uxōrisque suae, quam sēcum gravis imperātor ad exercitum dūxerat, iugulārī coēgit.

4. inimīcī Antōnīī Fulviam omnibus rēbus spoliāre cupiēbant, liberōs etiam extinguere parābant. Atticus familiārēs Antōnīī ex urbe profugientēs adiūvit.
  5. populus mē triumvirum reī publicae cōstituendae creāvit.
  6. ita relātum est caput ad Antōnium iussūque eius inter duās manūs in rōstrīs positum est. vix hominēs sine lacrimīs intuērī trucīdātī membra cīvis poterant.
  7. Caesar prīvīgnam Antōnīī, Claudiam, Fulviae ex Clōdiō filiā, dūxit uxōrem vixdum nūbilem ac, simultāte cum Fulviā socrū ortā, dīmīsit intāctam adhūc et virginem.
  8. cēterī, cum catēnātī prōdūcerentur, imperātore Antōniō honorificē salūtātō, hunc foedissimō convītiō cōram prōscidērunt.
  9. neque veterānōrum neque possessōrum grātiam tenuit.
  10. ūsus Caesar virtūte et fortunā suā Perusiam expugnāvit. Antōnium inviolātum dīmīsit, in Perusīnōs magis irā mīlitum quam voluntāte saevītum ducis.
  11. trecentī ad āram Dīvō Iūliō extractam Īdibus Mārtiīs hostiārum mōre mactātī sunt.
  12. adventus deinde in Ītaliā Antōnīī apparātusque contrā eum Caesaris habuit bellī metum, sed pāx circā Brundisium composita est.
  13. Octāviam, sorōrem Caesaris, Antōnius dūxit uxōrem.
-

11 Politics and marriage

1. statim Līviam Drūsillam mātrimōniō Tiberiī Nerōnis et quidem praegnantem abdūxit, dīlēxitque et probāvit unicē ac persevērante.
2. mare pācāvī ā praedōnibus. eō bellō servōrum, quī fūgerant ā dominīs suīs et arma contrā rem publicam cēperant, trīgintā ferē mīlia capta dominīs ad supplicium sūmendū trādīdī.
3. Caesar nāvālī proeliō apud Actium vīcit.
4. hinc Augustus agēns Italōs in proelia Caesar cum patribus populōque, penātibus et magnīs dīs.
5. Aegyptum vīrsque Orientis et ultima sēcūm Bactra vehit, sequiturque (nefās) Aegyptia coniūnx.
6. remīsit tamen Antōniō amīcōs omnēs, atque inter aliōs Sosium et Domitium tunc adhūc cōsulēs.

7. prīma occupat fugam Cleopātra. Antōnius fugientis rēgīnae quam pugnantis mīlitis suī comes esse māluit.
8. proximō deinde annō persecūtus rēgīnam Antōniumque Alexandrēam, ultimam bellis cīvīlibus imposuit manum.
9. Antōnium, sērās condiciōnēs pācis temptantem, ad mortem adēgit vīditque mortuum.
10. Cleopātrae, quam servātam triumphō magnopere cupiēbat, etiam psyllōs admōvit, quī venēnum exsūgerent, quod perīsse morsū aspidis putābātur.
11. Caesariōnem, quem ex Caesare Cleopātra concēpisse praedicābat, retractum ē fugā suppliciō affēcit.
12. coniugīi obscēnī pretium Rōmāna poposcit
moenia et addictōs in sua rēgna patrēs.
13. antehāc nefās dēprōmere Caecubum
cellīs avītīs, dum Capitōliō
rēgīna dēmentīs ruīnās
fūnus et imperiō parābat.
14. ausa et iacentem vīsere rēgiam
vultū serēnō, fortis et asperās
tractāre serpentēs, ut ātrum
corpore combiberet venēnum,

dēlīberātā morte ferōcior:
saevīs Liburnīs scīlicet invidēns
prīvāta dēdūcī superbō,
nōn humilis mulier, triumphō.

---

12 The sweetness of peace

1. rem pūblicam ex meā potestāte in senātūs populīque Rōmānī arbitrium trānstulī.
quō prō meritō meō senātūs cōsultō Augustus appellātus sum.
2. Lepidī atque Antōniī arma in Augustum cessērunt, quī cūncta discordiīs
cīvīlibus fessa nōmine prīncipis sub imperium accēpit.

cūnctōs dulcēdine otīi pellexit.
3. fīnīta vīcēsīmō annō bella cīvīlia, revocāta pāx, restitūta vīs lēgibus, iūdicīīs
auctōritās, senātuī maiestās. rediit cultus agrīs, sacrīs honōs, sēcūritās hominibus.
4. quī parentem meum trucīdāvērunt, eōs in exilium expulī.
5. dictātūram mihi dēlātam et ā populō et ā senātū nōn recēpī.

6. multa exempla maiōrum redūxī et ipse multārum rērum exempla imitanda posterīs trādīdī.
7. aedēs sacrās vetustāte collāpsās aut incendiō absūptās refēcit, eāsque et ceterās opulentissimīs dōnīs adōrnāvit.
8. urbem inundātiōnibus incendiisque obnoxiam excoluit adeō ut iūre sit glōriātus marmoream sē relinquere quam laterīciam accēpisset.
9. adulteria exercuisse nē amīcī quidem negant.
10. cōnsilia adversāriōrum per cuiusque mulierēs exquīrēbat.
11. ipse iūs dīxit assiduē et in noctem nōnnumquam.
12. cohortēs, sī quae locō cessissent, decimātās hordeō pāvīt.
13. exiit ēdictum ā Caesare Augustō, ut dēscrīberētur ūniversus orbis.
14. Augustus, quod Thallus prō epistolā prōditā dēnāriōs quīngentōs accēpisset, crūra eī frēgit.
15. Parthōs trium exercituum Rōmānōrum spolia et signa reddere mihi supplicēsque amīcītiā populī Rōmānī petere coēgī.
16. ‘Quīntilī Vāre, legiōnēs redde!’
17. Aegyptum imperiō populī Rōmānī adiēcī.
18. ad mē ex Indiā rēgum lēgātiōnēs saepe missae sunt.
19. Augustus prīmum cum Antōniō Lepidōque, deinde tantum cum Antōniō per duodecim ferē annōs, novissimē per quattuor et quadrāgintā sōlus rem pūblicam tenuit.
20. ... dum Augustus aetāte validus sēque et domum et pācem sustentāvit.
21. citiusque ē mundō genus hominum quam Cicerō cēdet.

---

13 Dissenting voices

1. pulchrē convenit improbīs cinaedīs,
Māmurrae pathicōque Caesarīque.
2. Catullum satisfacientem eādem diē adhibuit cēnae.
3. ... laudandus, ōrandus, tollendus.

4. ... praesēns dīvus habēbitur
Augustus adiectīs Britannīs
imperio gravibusque Persīs.
5. et scissā gaudēns vādit Discordia pallā,
quam cum sanguineō sequitur Bellōna flagellō.
6. perdidērunt cum mē duo crīmina, carmen et error,
alterius factī culpa silenda mihi:
7. cum surgit, surgēs; dōnec sedet illa, sedēbis;
arbitriō dominae tempora perde tuae.
8. ergō cum possim sacrī pars esse triumphī,
parce tuās in mē perdere, victor, opēs!
aspice cognātī fēlicia Caesaris arma:
quā vīcit, victōs prōtegit ille manū.
9. iam prope lūx aderat, quā mē discēdere Caesar
fīnibus extrēmae iusserat Ausoniae.
10. M. Antōnius adoptiōnem avunculī stuprō meritum esse rettulit.
11. veteris populī Rōmānī prospera vel adversa clārīs scrīptōribus memorāta sunt.
12. Tiberiī Gāique et Claudī ac Nerōnis rēs flōrentibus ipsīs ob metum falsae,
postquam occiderant, recentibus ōdiīs compositae sunt. inde cōnsilium mihi est pauca
dē Augustō trādere, mox Tiberiī prīncipātum et cētera, sine irā et studiō, quōrum
causās procul habeō.
13. primum facinus novī prīncipātūs fuit Postumī Agrippae caedēs.
14. iussistī tenuīs, Germānice, crēscere vīcōs,
et modo quae fuerat sēmita, facta via est.
tōnsor, cōpo, cocus, lanius sua līmina servant.
nunc Rōma est, nūper magna taberna fuit.
15. stat contrā stārīque iubet. pārēre necesse est;
nam quid agās, cum tē furiōsus cōgat et īdem
fortior? ‘unde venīs? aut dīc aut accipe calcem.’

---

14 Songs and suppers

1. vestibulīs abeunt veterēs lassīque clientēs
vōtaque dēpōnunt, quamquam longissima cēnae
spēs hominī; caulis miserīs atque ignis emendus.

2. quando rogātus adest calidae gelidaeque minister?
quippe indignātur veterī pārēre clientī
quodque aliquid poscās et quod sē stante recumbās.
3. sed tener et niveus mollīque silīgine fictus
servātur dominō.
4. illud adhūc gravius quod tē post mīlle labōrēs,
Paule, negat lassō iānitor esse domī.
5. nēmō tē ipsum sequitur, sed aliquid ex tē. amīcitia ōlim petēbātur, nunc praeda;
mūtābunt testāmenta dēstitūtī senēs, migrābit ad aliud līmen salūtātor.
6. māne salūtāvī vērō tē nōmine cāsū
nec dīxī dominum, Caeciliāne, meum.
quantī lībertās cōnstat mihi tanta, requīris?
centum quadrantēs abstulit illa mihi.
7. tua, Caesar, aetās
frūgēs et agrīs rettulit ūberēs,
et signa nostrō restituit Iovī
dērepta Parthōrum superbīs
postibus.
8. ego nec tumultum
nec morī per vim metuam tenente
Caesare terrās.
9. arma virumque canō, Trōiae quī prīmus ab ōrīs
Ītaliā fātō profugus Lāvīniaque vēnit
lītora.
10. tum caput ōrantis nēquīquam et multa parantis
dīcere dēturbat terrae, truncumque tepentem
prōvolvēns super haec inimīcō pectore fātur:
'istīc nunc, metuende, iacē.'
11. hic vir, hic est, tibi quem prōmittī saepius audīs,
Augustus Caesar, dīvī genus, aurea condet
saecula quī rūsus Latiō rēgnāta per arva
Sāturnō quondam.
12. hīs ibi tum nātum Anchīsēs ūnāque Sibyllam
prōsequitur dictīs portāque ēmittit eburnā.
ille viam secat ad nāvīs sociōsque revīsit.
13. heu, miserande puer, sī quā fāta aspera rumpās,
tū Mārcellus eris.
14. at nōn Ēvandrum potis est vīs ūlla tenēre,

sed venit in mediōs. feretrō Pallanta repostō
prōcubuit super atque haeret lacrimānsque gemēnsque.

---

15 Tales of love

1. quis nisi vel mīles vel amāns et frīgora noctis
et dēnsō mixtās perferet imbre nivēs?
2. deus inductā lātās cālīgine terrās
occuluit tenuitque fugam rapuitque pudōrem.
3. forte puer comitum sēductus ab agmine fidō
dīxerat: 'ecquis adest?' et 'adest' responderat Ēchō.
4. cūnctaque mīrātur, quibus est mīrābilis ipse:
sē cupit imprūdēns et, quī probat, ipse probātur,
dumque petit, petitur, pariterque accendit et ārdet.
5. nam quid dissimulō aut quae mē ad maiōra reservō?
num flētū ingemuit nostrō? num lūmina flexit?
6. vīvāmus mea Lesbia atque amēmus
rūmōrēsque senum sevēriōrum
omnēs ūnius aestimēmus assis.
7. ille mī pār esse deō vidētur,
ille, sī fās est, superāre dīvōs.
8. nūllī sē dīcit mulier mea nūbere mälle
quam mihi, nōn sī sē Iuppiter ipse petat.
9. Caelī, Lesbia nostra, Lesbia illa,
illa Lesbia, quam Catullus ūnam
plūs quam sē atque suōs amāvit omnēs,
nunc in quadriviīs et angiportīs
glūbit magnanimī Remī nepōtēs.
10. cūr nōn mittō meōs tibi, Pontiliāne, libellōs?
nē mihi tū mittās, Pontiliāne, tuōs.
11. eādem igitur operā accūsant Catullum, quod Lesbiam prō Clōdiā nōminārit.
12. māne erat, et voluī, sī sōla quiēsceret illa,
vīsere: at in lectō Cynthia sōla fuit.
obstipū: nōn illa mihi fōrmōsior umquam
vīsa, neque ostrīnā cum fuit in tunicā.
13. hīc mihi servitium videō dominamque parātam:
iam mihi lībertās illa paterna valē.

14. quid faciēs hostī, quī sīc exclūdis amantem?
tempora noctis eunt; excute poste seram!
15. ‘silvīs tē, Tyrrhēne, ferās agitāre putāstī?’
16. ‘hāctenus, Acca soror, potuī: nunc vulnus acerbum
cōnficit, et tenebrīs nigrēscunt omnia circum.’
-

16 Women: warriors, drunks and literary critics

1. ferre potes dominam salvīs tot restibus ūllam,
cum pateant altae cālīgantēsque fenestrae,
cum tibi vicīnum sē praebeat Aemilius pōns?
2. noctibus hīc pōnunt lectīcās, micturiunt hīc
effigiemque deae longīs sīphōnibus implent
inque vicēs equitant ac nūllō teste moventur,
inde domōs abeunt: tū calcās lūce reversā
coniugis ūrīnam magnōs vīsūrus amīcōs.
3. illa tamen gravior, quae cum discumbere coepit
laudat Vergilium, peritūrae īgnōscit Elissae.
cēdunt grammaticī, vincuntur rhētores, omnis
turba tacet.
4. quod futuit Glaphyrān Antōnius, hanc mihi poenam
Fulvia cōstituit, sē quoque utī futuam.
Fulviam ego ut futuam? quod sī mē Mānius ōret
pēdīcem? faciam? nōn puto, sī sapiam.
‘aut futue, aut pugnēmus’ ait. quid quod mihi vītā
cārīor est ipsā mentula? signa canant!
5.
Father: quotiēns mōnstrāvī tibi virō ut mōrem gerās,
quid ille faciat nē id observēs, quō eat, quid rērum gerat.
Daughter: at enim ille hinc amat meretrīcem ex proxumō.
Father: sānē sapit
atque ob istanc industriam etiam faxō amābit amplius.
Daughter: atque ibī pōtat.
Father: tuā quidem ille causā pōtābit minus?
quandō tē aurātam et vestītam bene habet, ancillās, penum
rēctē praehibet, melius sānam est, mulier, mentem sūmere.
6. volō tamen audīre propter quod mātrōnae cōnsternātae prōcucurrerint in
pūblicum ac vix forō sē et contiōne abstineant. extemplō, simul parēs esse
coeperint, superiōrēs erunt.

7. vultis hoc certāmen uxōribus vestrīs īnicere, Quirītēs, ut dīvitēs id habēre velint quod nūlla alia possit, et pauperēs, nē ob hoc ipsum contemnantur, suprā vīrēs sē extendant?
  8. mātrem familiae tuam purpureum amiculum habēre nōn sinēs, et equus tuus speciōsius īnstrātus erit quam uxor vestīta.
  9. discite, quae faciem commendet cūra, puellae:
et quō sit vōbīs fōrma tuenda modō.
nec tamen indīgnū: sit vōbīs cūra placendī,
cum cōmptōs habeant saecula nostra virōs.
-

17 Family ties

1. vīs et Tarquiniōs rēgēs, animamque superbam ultōris Brūtī, fascēsque vidēre receptōs?
cōsulis imperium hic p̄imus saevāsque secūrēs accipiet, nātōsque pater nova bella moventēs ad poenam pulchrā prō lībertāte vocābit.
2. Vetūria, māter Coriolānī, et Volumnia, duōs parvōs ferēns filiōs, in castra hostium ībant. ubī ad castra ventum est, nuntiātumque Coriolānō est adesse ingēs mulierum agmen, p̄imum multō obstinātor adversus lacrimās muliebrēs erat. dein familiārium quīdam inter cēterās cognōverat Vetūriam: ‘nisi mē frūstrantur,’ inquit, ‘oculī, māter tibi coniūnxque et līberī adsunt.’
3. quid tē commovet tuus dolor intestīnus? ea nōbīs ērepta sunt, quae hominibus nōn minus quam līberī cāra esse dēbent, patria, honestās, dīgnitās, honōrēs omnēs. at vērō malum est līberōs āmittere. malum; nisi peius est haec sufferre et perperī.
4. afficior dolōre nec tamen suprā modum doleō; ita mihi lūctuōsum vidētur, quod puellās honestissimās in flōre p̄imō fēcunditās abstulit.
5. dīxerat, et lacrimīs vultum lāvēre profūsīs, tam quī mandābat, quam cui mandāta dabantur.
6. Nerō undecimō aetātis annō ā Claudiō adoptātus est.
7. ita venēnum cūctōs eius artūs pervāsīt, ut vōx pariter et sp̄ritus raperentur. post breve silentium repetīta convīvī laetitia. facinorī plērīque hominum īgnōscēbant, antīquās frātrum discordiās et īsociābile rēgnū aestimantēs.
8. ‘quid tantum īnsānō iuvat indulgēre dolōrī, o dulcis coniūnx? nōn haec sine nūmine dīvom ēveniunt; nec tē hinc comitem asportāre Creūsam fās, aut ille sinit superī rēgnātor Olympī.’
9. (māter) ... cinerem et sōpītōs suscitāt ignīs, noctem addēns operī, famulāsque ad lūmina longō

exercet pēnsō, castum ut servāre cubīle
coniugis et possit parvōs ēdūcere nātōs.

10. Agricola prīmā in iuventā studium philosophiae ācrius, ultrā quam concessum
Rōmānō ac senātōrī, hausisset, nī prūdētia mātris incēsum ac flagrantem
animum coercuisset.

11. ā philosophiā eum māter āvertit monēns imperātūrō contrāriam esse.

---

18 Slavery

1. esse negās coctum leporem poscisque flagella.
māvīs, Rūfe, cocum scindere quam leporem.

2. ‘pōne crucem servō.’ ‘meruit quō crīmine servus
supplicium? quis testis adest? quis dētulit? audī;
nūlla umquam dē morte hominis cūctātio longa est.’
‘ō dēmēns, ita servus homo est? nīl fēcerit, estō:
hoc volo, sīc iubeō, sit prō ratiōne voluntās.’
imperat ergo virō.

3. invēnit in hōc animālī documenta saevitiae Vedius Pollio eques Rōmānus vīvārīs
eārum immergēns damnāta mancipia.

4. gravia loca ūtilius est mercēnārīs colere quam servīs.

5. nam lingua malī pars pessima servī.

6.

Libanus: vehēs pol hodiē mē, sī quidem hoc argentum ferre spērēs.

Argyrippus: tēn ego veham?

Libanus: tūn hoc ferās argentum aliter ā mē?

Argyrippus: perī hercle. sī vērum quidem et decōrum erum vehere servum,
īncende.

Libanus: sīc istī solent superbī subdomārī.

7. dēcernite hercule impūnitātem: at quem dīgnitās sua dēfendet, cum praefectō urbis
nōn prōfuerit? quem numerus servōrum tuēbitur, cum Pedānium Secundum
quadringentī nōn prōtēxerint?

8. tum Caesar populum ēdictō increpuit atque omne iter quō damnātī ad poenam
dūcēbantur mīlītāribus praesidiīs saepsit.

9. quisquis servus sine dominicō iussū forās exierit accipiet plāgās centum.

10. puer fēstīvus anagnōstēs noster Sositheus dēcesserat, mēque plūs quam servī
mors dēbere vidēbātur commōverat.

11. nihil aequē amōrem incitat et accendit quam carendī metus.

12. lībertīnī tunc p̄imum mīlitāre coep̄erunt.

13. ‘quid v̄os,’ inquit, ‘iūmentum mē putātis esse aut lapidāriam nāvem? hominis operās locāvī, nōn caballī. nec minus līber sum quam v̄os, etiam sī pauperem pater mē relīquit.’ nec contentus maledictīs tollēbat subinde altius pedem et strepitū obscēnō simul atque odōre viam implēbat.

14. ‘eadem omnibus pōnō, quōs ad cēnam, nōn ad notam invītō.’

‘etiamne lībertīs?’

‘etiam; convīctōres enim tunc, nōn lībertōs putō.’ et ille:

‘magnō tibi cōnstat.’

‘minimē.’

‘quī fierī potest?’

‘quia scīlicet lībertī meī nōn idem quod ego bibunt, sed idem ego quod lībertī.’

---

19 Education

1. at nunc nātus īnfāns dēlēgātur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur ūnus aut alter ex omnibus servīs, plērumque vīlissimus nec cuiquam sēriō ministeriō adcommodātus. hōrum fābulīs et errōribus tenerī statim et rudēs animī imbuuntur; nec quisquam in tōtā domō pēnsī habet quid cōram īnfante dominō aut dīcat aut faciat.

2. mūs syllaba est. mūs autem cāseum rōdit; syllaba ergō cāseum rōdit. verendum est nē, sī neglegentior fuerō, cāseum liber comedat.

3. puerum bāsiāvī frūgālissimum, nōn propter fōrmam, sed quia frūgī est; decem partēs dīcit, librum ab oculō legit.

4. doceātur alius cui invidet; contendat interim et saepius vincere sē putet: praemiīs etiam, quae capit illa aetās, ēvocētur.

5. proximē cum in patriā meā fuī, vēnit ad mē salūtandum municipis meī filius praetextātus. huic ego ‘studēs?’ inquam. respondit: ‘etiam.’

‘ubī?’

‘Mediolānī.’

‘cūr nōn hīc?’ et pater eius—erat enim ūnā atque etiam ipse addūxerat puerum: ‘quia nūllōs hīc praeceptōrēs habēmus.’

6. vīcīnī somnum nōn tōtā nocte rogāmus:
nam vigilāre leve est, pervigilāre grave est.
discipulōs dīmitte tuōs. vīs, garrule, quantum
accipis ut clāmēs, accipere ut taceās?

7. sed v̄os saevās impōnite lēgēs,
ut praeceptōrī verbōrum rēgula cōnstat,
ut legat historiās, auctōrēs nōverit omnēs
tamquam unguēs digitōsque suōs.

8. 'haec,' inquit, 'cūrēs, et cum sē verterit annus,
accipe, victōrī populus quod postulat, aurum.'
  9. pangis aliquid Sophōclēum? fac opus appāreat.
  10. meōs libellōs habet, lēctitat, ēdiscit etiam.
  11. nōluit in Flāvī lūdum mē mittere, magnī
quō puerī magnīs ē centuriōnibus ortī,
sed puerum est ausus Rōmam portāre.
  12. praetereā dēclāmitāre Graece apud Cassium īstituī; Latīnē autem apud
Bruttium exercēri volō.
  13. sed petō ā tē, ut quam celerrimē mihi librārius mittātur, maximē quidem
Graecus; multum mihi enim ēripiētur operae in exscrībendīs hypomnematīs.
-

20 Life at work

1. in agrīs erant tum senātōrēs.
2. id satis habitum est ad frūctūs ex agrīs vectandōs. quaestus omnis patribus
indecōrus vīsus.
3. sed quārē nōs habēmus aedīlem trium cauniārum, quī sibi māvult assem quam
vītā nostram. itaque domī gaudet, plūs in diē nummōrum accipit, quam alter
patrimōnium habet. iam sciō, unde accēperit dēnāriōs mīlle aureōs. sed sī nōs cōleōs
habērēmus, nōn tantum sibi placēret.
4. mercātūra autem, sī tenuis est, sordida putanda est; sīn magna et cōpiōsa, nōn
est vituperanda. omnium autem rērum ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agrī
culturā melius, nihil ūberius, nihil dulcius, nihil homine līberō dīgnius.
5. 'bene pāscere'; quid secundum: 'satis bene pāscere'; quid tertium: 'male
pāscere'; quid quārtum: 'arāre'; et cum ille, quī quaesierat, dīxisset: 'quid
faenerārī?', tum Catō: 'quid hominem,' inquit, 'occīdere?'
6. neque enim senēs neque puerī callium difficultātem ac montium arduitatē
atque asperitatē facile ferunt.
7. grammaticus, rhētor, geometrēs, pictor, alīptēs,
augur, schoenobatēs, medicus, magus, omnia nōvit
Graeculus ēsuriēns.
8. Hylān pantomīmum, querente praetōre, in ātriō domūs suae nēmine exclusō
flagellīs verberāvit.
9. iūrārunt inter sē barbarōs necāre omnēs medicīnā. nōs quoque dictitant barbarōs.
interdīxī tibi dē medicīs.

10. languēbam: sed tū comitātus prōtinus ad mē
vēnistī centum, Symmache, discipulīs.
centum mē tetigēre manūs aquilōne gelātae:
nōn habuī febrem, Symmache, nunc habeō.
-

21 Life at leisure

1. ego autem sī causās nōn agō, in domūsiōnem tamen litterās didicī. et nē mē putēs studia fastīdītum, duās bybliothēcās habeō, ūnam Graecam, alteram Latīnam.
2. quid enim dēlectātiōnis habent sescentī mūlī in Clytaemnēstrā?
3. Hecyram ad vōs referō, quam mihi per silentium numquam agere licitumst: ita eam oppressit calamitās.
4. rigat ōra foedus imber et lacerum caput largum revulsīs sanguinem vēnīs vomit.
5. sed quae potest hominī esse polītō dēlectātiō, cum aut homō imbēcillus ā valentissimā bēstiā laniātur, aut praeclāra bēstia vēnābulō trānsverberātur?
6. nihil vērō tam damnōsum bonīs mōribus quam in aliquō spectāculō dēsidēre.
7. quia occīdit ille, meruit ut hoc paterētur; tū quid meruistī miser, ut hoc spectēs? ‘occīde, verberā, ūre! quārē tam timidē incurrit in ferrum? quārē parum audācter occīdit? quārē parum libenter moritur?’ intermissum est spectāculum: ‘interim iugulentur hominēs, nē nihil agātur.’
8. Titus habet mulierem essedāriam et dispēnsātōrem Glycōnis, quī dēprehēsus est, cum dominam suam dēlectārētur. Glycō, sēstertiārius homō, dispēnsātōrem ad bēstiās dedit. quid servus peccāvit, quī coāctus est facere? sed quī asinum nōn potest, strātum caedit.
9. quid ille nōbīs bonī fēcit? dedit gladiātōrēs sēstertiāriōs iam dēcrepitōs, quōs sī sufflāssēs, cecidissent; iam meliōrēs bēstiāriōs vīdī.
10. nec amplius pilam repetēbat quae terram contigerat, sed aliam servus sufficiēbat lūdentibus.
11. mīror tot mīlia virōrum tam pueriliter identidem cupere currentēs equōs, īnsistentēs curribus hominēs vidēre. sī tamen aut vēlōcitate equōrum aut hominum arte traherentur, esset ratiō nōn nūlla; nunc favent pannō, pannum amant, et sī in ipsō cursū mediōque certāmine hic color illūc ille hūc trānsferātur, studium favorque trānsībit, et repente agitātōrēs illōs equōs illōs, quōrum clāmitant nōmina, relinquent.
12. per hōs diēs libentissimē ōtium meum in litterīs collocō, quōs aliī ōtiōsissimīs occupātiōnibus perdunt. valē.

13. invītās nūllum nisi cum quō, Cotta, lavāris,
et dant convīvam balnea sōla tibi.
mīrābar quārē numquam mē, Cotta, vocāssēs:
iam sciō mē nūdum displicuisse tibi.
-

22 *Fugit irreparabile tempus*

1. sed fugit intereā, fugit irreparābile tempus.
2. beātus ille quī procul negōtiīs,
ut prīscā gēns mortālium,
paterna rūra bōbus exercet suīs
solūtus omnī faenore;
libet iacēre modo sub antīquā ilice,
modo in tenācī grāmine.
3. aurea prīma sata est aetās, quae vindice nūllō,
sponte suā, sine lēge fidem rēctumque colēbat.
poena metusque aberant.
4. fūgēre pudor vērūmque fidēsque.
in quōrum subiēre locum fraudēsque dolusque
īnsidiaeque et vīs et amor scelerātus habendī.
5. nōn hospes ab hospite tūtus,
nōn socer ā generō, frātrum quoque grātia rāra est;
imminet exitiō vir coniugis, illa marītī,
lūrīda terribilēs miscent aconīta novercae,
fīlius ante diem patriōs inquīrit in annōs:
victa iacet pietās.
6. quō nihil maius meliusve terrīs
fāta dōnāvēre bonīque dīvī,
nec dabunt, quamvīs redeant in aurum
tempora prīscum.
7. prīma peregrīnōs obscēna pecūnia mōrēs
īntulit, et turpī frēgērunt saecula luxū
dīvitiae mollēs.
8. quae nunc dīvitibus gēns acceptissima nostrīs
et quōs praecipuē fugiam, properābo fatērī,
nec pudor obstābit. nōn possum ferre, Quirītēs,
Graecam Urbem. quamvīs quota portio faecis Achaeī?
iam prīdem Syrus in Tiberim dēfluxit Orontēs
et linguam et mōrēs et cum tībīcine chordās
oblīquās nec nōn gentīlia tympana sēcum
vēxit et ad circum iussās prōstāre puellās.

9. repressaque in praesens exitiabilis superstitiō rūrsum ērumpēbat, nōn modo per Iūdaeam, orīginem eius malī, sed per urbem etiam quō cūncta undique atrōcia aut pudenda cōnfluunt celebranturque.
10. 'Iūdaeīs nōn nocuī, sicut tū melius nōstī. sī enim nocuī, aut dīgnum morte aliquid fēcī, nōn recūsō morī: sī vērō nihil est eōrum quae hī accūsant mē, nēmō potest mē illīs dōnāre. Caesarem appellō.' tunc Festus, cum conciliō locūtus, respondit: 'Caesarem appellāstī? ad Caesarem ībis.'

---

23 On the edge of the world

1. omnēs vērō sē Britannī vitrō īficiunt, quod caeruleum efficit colōrem, atque hōc horridiōrēs sunt in pugnā aspectū; capillōque sunt prōmissō atque omnī parte corporis rāsā praeter caput et labrum superius. uxōrēs habent dēnī duodēnīque inter sē commūnēs et maximē frātrēs cum frātribus parentēsque cum līberīs; sed quī sunt ex hīs nātī, eōrum habentur līberī, quō prīmum virgō quaeque dēducta est.
2. neque argentī scrīpulum est ūllum in illā īnsulā neque ūlla spēs praedae nisi ex mancipiīs.
3. caelum crēbrīs imbribus ac nebulīs foedum; asperitās frīgorum abest.
4. habuī equōs, virōs, arma, opēs: quid mīrum, sī haec invītus amīsī? nam sī vōs omnibus imperitāre vultis, sequitur ut omnēs servitūtem accipiant?
5. Druidae, precēs dirās sublātīs ad caelum manibus fundentēs, novitāte aspectūs perculēre mīlitem.
6. rēx Icēnōrum Prasutagus, longā opulentīā clārus, Caesarem hērēdem duāsque filiās scrīpserat, tālī obsequiō ratus rēgnum et domum suam procul iniūriā fore.
7. prīmum uxor eius Boudicca verberibus affecta et filiae stuprō violātae sunt; praecipuī quīque Icēnōrum, quasi cūnctam regiōnem mūnerī accēpissent, avītīs bonīs exuuntur, et propinquī rēgis inter mancipia habēbantur.
8. fēminā duce (neque enim sexum in imperiīs discernunt) sūmpsēre ūniversī bellum.
9. Boudicca, currū filiās prae sē vehēns, solitum quidem Britannīs fēminārum ductū bellāre testābātur; vincendum illā aciē vel cadendum esse; id mulierī dēstinātum: vīverent virī et servīrent.
10. quotiēns causās bellī et necessitātem nostram intueor, magnus mihi animus est hodiernum diem cōnsēsumque vestrum initium lībertātis tōtī Britanniae fore.
11. nōs terrārum ac lībertātis extrēmōs recessus ipse ac sinus fāmae in hunc diem dēfendit.
12. ubī sōlitūdinem faciunt, pācem appellānt.

13. sī quis piōrum mānibus locus, sī, ut sapientibus placet, nōn cum corpore
exstinguuntur magnae animae, placidē quiēscās.

14. quī modo linguam Rōmānam abnuēbant, ēloquentiam concupiscēbant.
paulātimque dēscēsum ad dēlēmīta vitiōrum, porticūs et balīnea et
convīviōrum ēlegantiam. idque apud imperitōs hūmānitās vocābātur, cum pars
servitūtis esset.

---

24 Gods and spirits

1. ‘ārdet amāns Dīdō, traxitque per ossa furōrem.
commūnem hunc ergō populum paribusque regāmus
auspicīis; liceat Phrygiō servīre marītō,
dōtālīsq̄ tuae Tyriōs permittēre dextrae.’
2. sīc contrā est ingressa Venus: ‘quis tālia dēmēns
abnuat, aut tēcum mālit contendere bellō?’
3. ‘tū coniūnx tibi fās animum temptāre precandō.
perge; sequar.’ tum sīc excēpit rēgia Iūnō:
‘mēcum erit iste labor’.
4. dīxerat et niveīs hinc atque hinc dīva lacertīs
cūctantem amplexū mollī fovet. ille repente
accēpit solitam flammam.
5. Lemnius extemplō valvās patefēcit eburnās
immīsītque deōs; illī iacuēre ligātī
turpiter, atque aliquis dē dīs nōn trīstibus optat
sīc fierī turpis; superī rīsere diūque
haec fuit in tōtō nōtīssima fābula caelō.
6. dum Prōserpina lūcō
lūdit et aut violās aut candida līlia carpit,
dumque puellārī studiō calathōsque sinumque
implet et aequālēs certat superāre legendō,
paene simul vīsa est dīlēc̄taque raptaque Dītī.
7. dīvōsque mortālīsque turmās
imperiō regit ūnus aequō.
8. manet sub Iove frīgīdō
vēnātor tenerae coniugis immemor.
9. vestibulum ante ipsum prīmīs in faucibus Orcī
Lūctus et ultrīcēs posuēre cubīlia Cūrae;
pallētēs habitant Morbī trīstisque Senectūs,
et Metus et malesuāda Famēs ac turpis Egestās,

terribilēs vīsū fōrmae, Lētumque Labōsque.

10. extemplō Libyae magnās it Fāma per urbēs,
Fāma, malum quā nōn aliud vēlōcius ūllum.
11. flāminem Iovī adsiduum sacerdotem creāvit īsignīque eum veste et curūlī rēgiā
sellā adōrnāvit. huic duōs flāminēs adiēcit, Martī ūnum, alterum Quirīnō, virginēsque
Vestae lēgit.
12.   facilis dēscēsus Avernō:
noctēs atque diēs patet ātrī iānuā Dītis;
sed revocāre gradum superāsque ēvādere ad aurās,
hoc opus, hic labor est.
13. vītaque cum gemitū fugit indīgnāta sub umbrās.
14. nam sī suprēmus ille diēs nōn exstīnctiōnem, sed commūtātiōnem affert locī, quid
optābilius? sīn autem perimit ac dēlet omnīnō, quid melius quam in mediīs vītae
labōribus obdormīscere?
15. quippe ita formīdō mortalīs continet omnīs,
quod multa in terrīs fierī caelōque tuentur
quōrum operum causās nūllā ratiōne vidēre
possunt ac fierī dīvīnō nūmine rentur.
16. ‘vae,’ inquit, ‘putō deus fiō.’

---

25 Rough justice

1. Fortūna saevō laeta negōtiō et
lūdum īsolentem lūdere pertināx
trānsmūtāt incertōs honōrēs,
nunc mihi, nunc aliī benigna.
2. nōn illa miserōs audit aut cūrat flētūs;
ultrōque gemitūs dūra quōs fēcit rīdet.
3. tolerābimus damna et dolōrēs, ignōminiās, locōrum commūtātiōnēs, orbitātēs,
discidia, quae sapientem, etiam sī ūniversa circumveniant, nōn mergunt.
4. nōs tē, / nōs facimus, Fortūna, deam caelōque locāmus.
5. petentibus multa / dēsunt multa.
6. tū nē quaesierīs, scīre nefās, quem mihi, quem tibi
finem dī dederint, Leuconoē, nec Babylōniōs
temptārīs numerōs. ut melius quicquid erit patī,
seu plūrīs hiemēs seu tribuit Iuppiter ultimam,

Deī sunt, Deō.’ et nōn potuērunt verbum eius reprehendere cōram plēbe: et mīrātī
in respōnsō eius, tacuērunt.

3. ūnum quisque domuī suae pōnit ōstiārium, et quia homō est, omnīnō sufficit:
trēs deōs istī posuērunt, Forculum foribus, Cardeam cardinī, Līmentīnum līminī.
ita nōn poterat Forculus simul et cardinem līmenque servāre.

4. et iterum dīcō vōbīs: facilius est camēlum per forāmen acūs trānsīre quam
dīvitem intrāre in rēgnum caelōrum.

5. Marīa ergo, cum vēnisset ubī erat Iēsus, vidēns eum, cecidit ad pedēs eius, et dīxit
eī: ‘Domine, sī fuissēs hīc, nōn esset mortuus frāter meus.’ Iēsus ergo, ut vīdit eam
plōrantem, et Iūdaeōs quī vēnerant cum eā plōrantēs, fremuit spīritū, et turbāvit sē
īpsū, et dīxit: ‘ubī posuistis eum?’ dīcunt eī ‘Domine venī et vidē.’ et lacrimātus est
Iēsus. dīxērunt ergo Iūdaeī: ‘ecce quōmodo amābat eum.’

6. interim in iīs, quī ad mē tamquam Christiānī dēferēbantur, hunc sum secūtus
modum. interrogāvī ipsōs an essent Christiānī. cōnfitentēs iterum ac tertiō
interrogāvī supplicium minātus. perseverantēs dūcī iussī. neque enim dubitābam
pertināciam certē et īflexibilem obstinātiōnem dēbere pūnīrī.

7. necessārium crēdidī ex duābus ancillīs, quae ministrae dīcēbantur, quid esset
vērī et per tormenta quaerere. sed nihil aliud invēnī, quam superstitiōnem prāvam,
immodicam.

8. conquīrendī nōn sunt. sī dēferantur et arguantur, pūniendī sunt.

9. ‘num igitur Deus facere malum potest?’
‘minimē,’ inquam.
‘malum igitur,’ inquit, ‘nihil est, cum id facere ille nōn possit, quī nihil nōn potest.’
‘lūdisne,’ inquam, ‘mē inextrīcābilem labyrinthum ratiōnibus texēs?’

10. quōs nōn ab irātīs sed ā propitiīs potius miserantibusque accūsātōribus ad
iūdicium veluti aegrōs ad medicum dūcī oportēbat.

11. sīcut igitur probīs probitās ipsa fit praemium ita improbīs nēquitia ipsa
supplicium est.

12. pater filius spīritus sāctus ūnus nōn trēs dī.

13. interrogātus condiciōnem, Christiānum mē esse respondī: et ille quī residēbat,
‘mentīris,’ ait, ‘Cicerōniānus es, nōn Christiānus; ubī thēsaurus tuus, ibī et cor
tuum.’